

המשפט הפלילי – על צומת דרכים

מאת

השופט יוסף אלרון*

המשפט הפלילי במרוצת השנים, השתנה, התעצב והתפתח. מבין אבני הדרך המרכזיות הראויות לציון, ניתן למנות את חקיקת חוקי־סוד: כבוד האדם וחירותו ואת השפעתו על שדרוג מעמדן של זכויות נחקרים, חשודים ונאשמים, כמו גם העברת זכויותיהם לפסים חוקתיים,¹ את התגבשותה ועיגונה בחקיקה של דוקטרינת ה"הגנה מן הצדק",² ואת אימוצה של דוקטרינת הפסלות הפסיקתית במסגרת הלכת יששכרוב.³

אל מול שינויים והתפתחויות אלו, מוצגת מעת לעת עמדה שלפיה במהלך השנים המשפט הפלילי סטה ממסלולו ופנה מ"שיח של ראיות" ל"שיח על זכויות", באופן שהטה את כובד משקלו יתר על המידה לכיוון השמירה על זכויותיהם של נאשמים, נחקרים וחשודים. נטען, כי לשינוי זה השלכות שליליות רבות במישור הדינוני בדמות עיכוב וסרבול הדיון, וכי הוא נושא עימו מחיר של ממש במישור המהותי, בהיותו הקרבת חקר האמת. לפי גישה זו, על ההליך הפלילי לשוב ולהתמקד בבחינת הראיות ואל לו לסטות לעיסוק נרחב בטענות המועלות באופן תכוף על ידי סניגורים – כגון טיעונים באשר לאופן ניהול החקירה, מחדלי חקירה, איקבלת חומרי חקירה, הסרת חיסיון, טענות זוטא, אכיפה בררנית ו"הגנה מן הצדק".

המתח הקיים בין שתי הגישות הללו מקורו בתפיסות מנוגדות באשר למודל הראוי של הפרוצדורה הפלילית: מודל האכיפה היעילה ככל שניתן (Crime Control Model) ומודל ההליך ההוגן שנסוב על זכויות הפרט (Due Process Model).⁴

* יוסף אלרון הוא שופט בית המשפט העליון. המאמר מבוסס על דברים שנשא בכנס חיפה למשפט ה-12 שהתקיים באוניברסיטת חיפה ביום 4.11.2021. תודות המחבר נתונה לעו"ד עומר רזין שסייע בעריכת המאמר. המאמר פורסם במקור בספר **סלים ג'ובראן** שיצא לאור בשנת 2023 (אהרן ברק, מוחמד ס. ותד, ג' ברזילי ודורית פרידמן עורכים).

¹ אהרן ברק "הקונסטיטוציונליזציה של מערכת המשפט בעקבות חוקי־הסוד והשלכותיה על המשפט הפלילי (המהותי והדינוני)" מחקרי משפט יג 5, 12-13 (1996); וכן ראו פסק דינו של הנשיא (כתוארו אז) ברק בדנ"פ 2316/95 **גנימאת נ' מדינת ישראל**, פ"ד מט(4) 589 (1995); יהודית קרפ "החקיקה הפלילית לאור חוקי־הסוד" מחקרי משפט יג 275 (1996).

² ס' 149(10) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982.

³ ע"פ 5121/98 **יששכרוב נ' התובע הצבאי**, פ"ד סא(1) 461 (2006).

⁴ Herbert L. Packer, *Two Models of the Criminal Process*, 113 U. PA. L. REV. 1, 5-6 (1964).

סוגיה זו התעוררה לאחרונה בשני פסקי דין מרכזיים של בית המשפט העליון, אשר ניתנו בהרכב מורחב: דנ"פ רותם⁵ ודנ"פ אוריך⁶. פרשות אלו הציפו פעם נוספת את סוגיית האיזון הראוי בין תכליות המשפט הפלילי לבין היקפן וטיבן של טענות נחקרים, חשודים ונאשמים שאינן במישור ה"ראייתי". בכלל זה, בדנ"פ רותם התגלעה מחלוקת בין דעת הרוב לבין דעת המיעוט בהתייחס לשאלה – האם יש לאפשר לנאשם לעלות טענה, כי ראוי לבטל את כתב האישום שהוגש נגדו, מטעמי חוסר סבירות וחוסר מידתיות; במסגרת דנ"פ אוריך התעוררה, בין היתר, מחלוקת ביחס למשמעותם של פגמים שנפלו בהתנהלות גופי החקירה, והשפעתם על שלביו השונים של ההליך הפלילי. מהכרעות בית המשפט העליון בשני מקרים אלו, ניכר המשקל שחלק משופטי בית המשפט העליון ראו לנכון לייחס לשיקולי יעילות, ובפרט למניעת "סרבול" ההליך הפלילי.⁷

ברשימה זו אציג עמדה שלפיה אימוץ גישה, המבקשת להגביל את טיעוניהם של נאשמים, כמו גם לפגום במה שמכונה "שיח הזכויות", תערער את שיווי המשקל הקיים בניהולם של משפטים פליליים אשר עוצב בעמל רב בפסיקת בתי המשפט לדורותיהם. עוד אטען, כי זכויות אלו מעוגנות היטב בחקיקה ובהלכה הפסוקה, ומי שמבקש להגביל טיעונים אלו הלכה למעשה מסיג את המשפט הפלילי לאחור. אוסיף ואדגים, כי שיח הזכויות ושיח הראיות אינם עומדים זה כנגד זה, אלא משלימים זה את זה – מטרתם המשותפת היא להוביל לבירור האמת ועשיית משפט צדק, כך שהרובד האחד מהווה מסד לרובד השני. לשיטתי, אם נפעל לצמצומו של המשפט הפלילי לבחינה ראייתית גרידא, אנו עלולים להגיע לתוצאות משפטיות בלתי רצויות אשר תחושת הצדק אינה מתיישבת עימן. כמו כן, אוסיף ואתייחס לנימוקים המרכזיים של התומכים בצמצום המכונה "שיח הזכויות".

נקודת המוצא עליה אין חולק, היא שקיים אינטרס ציבורי של ממש לפיו עברייני יובא לדין, יורשע וייענש בהתאם.⁸ כלשונו של הנשיא בדימוס של בית המשפט העליון אהרן ברק: "האינטרס הציבורי בהעמדתם לדין של נאשמים הוא אינטרס ציבורי מרכזי, אשר סדרי החיים המודרניים תלויים בהגשמתו".⁹ מטעם זה, לצורך מימוש תכליתו של המשפט הפלילי, למדינה נתונות סמכויות רבות ביותר, חלקן, מרחיקות לכת. למשל, המדינה יכולה לבקש לשלול את חירותו של אדם טרם הרשעתו לפרקי זמן ממושכים,¹⁰ לפגוע בקנייניו¹¹ ובפרטיותו.¹² אולם, סמכויות גופי החקירה אינן ללא גבולות ומוטלות על גופים אלה מגבלות ברורות ונוקשות. מכאן, שתפקידם של גופים אלו אינו פשוט כלל ועיקר. מחד גיסא, עליהם לפעול בזמן קצר במישורים רבים, בייעילות וביסודיות, על מנת למצות את הליך החקירה, ומאידך גיסא, עליהם לבצע כל זאת תוך הקפדה שמא יחרגו מהסמכויות המוקנות להם.

⁵ דנ"פ 5387/20 רותם נ' מדינת ישראל (נבו) 2021.12.15 (להלן: דנ"פ רותם).

⁶ דנ"פ 1062/21 אוריך נ' מדינת ישראל, פס' 43 לפסק דיני (נבו) 2022.1.11 (להלן: דנ"פ אוריך).

⁷ דנ"פ רותם, לעיל ה"ש 5, פס' 17 לפסק דינו של המשנה לנשיאה השופט הנדל.

⁸ בג"ץ 1213/10 ניר נ' יו"ר הכנסת, פס' 12 לפסק דינה של הנשיאה (כתוארה אז) ביניש (נבו) 2012.2.23.

⁹ בג"ץ 218/85 ארביב נ' פרקליטות מחוז תל-אביב, פ"ד (2) 393, 404 (1986).

¹⁰ קבוצה, בין היתר, בס' 62 (א) חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ"ר 1996 (להלן: חוק המעצרים).

¹¹ ראו למשל ס' 21 לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000.

¹² ראו, בין היתר, הוראות חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – חיפוש בגוף ונטילת אמצעי זיהוי), התשנ"ו-1996.

מסמכיותיהם הנרחבות של גופי החקירה והכוח הרב המצוי בידיהם, נגזר מאפייני מרכזי נוסף של ההליך הפלילי – פער הכוחות המובנה שבין גופי החקירה והתביעה לבין נחקר, חשוד, או נאשם.¹³ טבעו של ההליך הפלילי הוא שאדם אשר מוצא עצמו נלקח לחקירה, ניצב לפתע אל מול מלוא עוצמתה של הרשות, ופעמים רבות הוא נדרש בסיומו של אותו הליך חקירתי להיאבק על חפותו בבית המשפט. אומנם טרם הרשעתו עומדת לנאשם חזקת החפות, אולם עבורו עצם ההחלטה להעמידו לדין בעלת משמעויות הרת גורל.¹⁴ פערי כוחות אלו הם שעומדים בבסיס החובה להקפיד ולשמור על זכויות נחקרים, חשודים, ונאשמים.¹⁵

בשלב זה, אבקש לחלוק על הנחת המוצא המציבה את "שיח הזכויות" ו"שיח הראיות" זה כנגד זה. איני סבור כי הנחה זו מבוססת – בפסיקה נקבע, פעם אחר פעם, כי הגנה על זכויותיהם של חשודים ונאשמים אינה מכרסמת בתכליות המשפט הפלילי, אלא מגשימה אותן ומשמשת כאמצעי לעשיית דין צדק.¹⁶ זהו רכיב הכרחי ובלתי נפרד מן ההליך הפלילי,¹⁷ המצוי בליבת העשייה השיפוטית ועשיית משפט ואשר מהווה אבן יסוד של ההליך כולו. לשם הדוגמה, מעל מהימנותה של הודאה שהושגה שלא כדין מרחפת פעמים רבות עננה כבדה, וזהו הרציול העומד בבסיס פסילתה במקרים המתאימים לכך. בהקשר זה אביא את דבריו הקולעים של השופט (כתוארו אז) לנדוי שנכתבו לפני כיובל שנים:

"בענין ההודאות שנגבו בדרכים פסולות יש, לדעתי, טעם רב בשיטה הפוסלת הודאות כאלה מיניה וביה [...] הטעם לדבר אינו נעוץ באיזה רעיון היולי של "וינדיקציה" או של תביעת עלבונן של המשפט או של בית המשפט, אלא בהוראת סעיף 12 של פקודת הראיות [נוסח חדש] המחייב פסילת הודאה שלא ניתנה מרצון חפשי. אם חסר יסוד הרצון החפשי, כפי שפורש בפסיקה, הרי שאין ההודאה ראויה לבוא במנין הראיות הכשרות, יהיה תכנה אשר יהיה; ואם תמצוי לומר, החוק מניח הנחה שאינה ניתנת לסתירה שהודאה כזאת אינה הודאת אמת, ועל-כן היא תידחה על-הסף ללא חקירה באמיתות תכנה".¹⁸

¹³ בג"ץ 9264/04 מדינת ישראל נ' בית משפט השלום בירושלים, פ"ד ס(1) 360, 379 (2005); כך ביטא את הדברים השופט (כתוארו אז) גרוניס, בעמדת המיעוט בדנ"פ 1187/03 מדינת ישראל נ' פרץ, פ"ד נט(6) 281 (2005): "נקודת המוצא, שעליה מבוססת גישתי מקורה בפערי הכוחות המובנים בין המדינה, היא המאשימה בהליך הפלילי, לבין הנאשם. כוחותיה של המדינה אדירים הם ומשאביה עצומים. למשטרה ולרשויות התביעה נתונות סמכויות רבות ומקיפות לשם אכיפתו של הדין הפלילי. מנגד עומד הנאשם, שלעתים איננו מיוצג כלל".

¹⁴ דנ"פ רותם, לעיל ה"ש 5, פס' 14 לפסק דיני.

¹⁵ בש"פ 7364/21 פלוני נ' מדינת ישראל, פס' 17 ר' 27 (נבו) 11.11.2021.

¹⁶ עניין יששכרוב, לעיל ה"ש 3, פס' 45 לפסק דינה של השופטת (כתוארה אז) ביניש; בג"ץ 7357/95 ברקי פטה המפרס (ישראל) בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(2) 769, 783 (1996).

¹⁷ ראו גם פסק דינה של השופטת ברק-ארז בע"פ 4039/19 נחמני נ' מדינת ישראל, פס' 9 (נבו) 17.3.2021: "העובדה שלפעמים נעשה שימוש יתר בטענות של שיח זכויות בהליך הפלילי, או אף בהליכים אחרים, אינה גורעת מחשיבותו. בסופו של דבר, תרומתו של שיח זה להליך הפלילי היא חיונית – הן מבחינת עשיית הצדק עצמה והן מבחינת מראית פני הצדק, שאף בערכה לא ניתן להפריז. העיסוק במשפט פלילי כרוך בדיני נפשות של ממש, כאשר על הפרק מצויות הפגיעה בזכויותיהם של קורבנות העבירה, מחד גיסא, והאפשרות לשלול את חירותו של הנאשם, מאידך גיסא. שיח הזכויות הוא אפוא חלק בלתי נפרד מההליך הפלילי. כשלעצמי, אינני מקבלת אפוא את ההבחנה בין מרכז הבמה לירכתיה".

¹⁸ ע"פ 347/75 הירש נ' מדינת ישראל, פ"ד ל(3) 197, 201 (1976); ע"פ 5417/07 בונר נ' מדינת ישראל, פס' 7 לפסק דינו של השופט ג'ובראן (נבו) 30.5.2013: "כאשר נגבית ראיה שלא כדין, מתעורר חשש של ממש שהראיה אינה מהימנה ולפיכך חוטאת אף לתכלית של גילוי האמת".

בכך באה לידי ביטוי גישתו הכללית של הנשיא לנדוי המכירה בצורך להגן על זכויות היסוד של נאשמים גם במחיר זיכויים בעקבות פסילת הודאותיהם.¹⁹

אשר על כן, מלכתחילה עצם אפיון של טענות מסוג זה כ"שיח זכויות" המצוי במישור נחות מן השיח הראייתי, וזאת לצורכי מניעתן או הגבלתן, עלולה להוביל לפגיעה מהותית בזכות להליך הוגן, ומכאן קצרה הדרך לעיוות דין של ממש.

טענה מרכזית נוספת הנשמעת מעת לעת, היא כי הגנה על זכויות נחקרים, חשודים ונאשמים, נושאת עמה מחיר מהותי כבד בדמות זיכויים של מי שייכתן וביצעו את העבירות המיוחסות להם. זאת, בין היתר, על רקע העובדה שלעיתים עולות טענות לפגמים בהליך החקירה אשר באמצעותן הנאשם מבקש לזכותו מפשעים חמורים ביותר. במצבים שכאלו ניצב בית המשפט בסיטואציה מורכבת, כאשר בעוד הרשויות נהגו שלא כדין כלפי הנאשם ופגעו בזכויותיו, בהתחשב בראיות אשר קבילותן במחלוקת – חומר הראיות מבהיר באופן חד ונחרץ, כי יש להרשיע את הנאשם.

אכן, קשה לקבל תוצאה שלפיה מי שהראיות מצביעות כי ביצע עבירה יזוכה בשל פגם אשר נחזה להיות "טכני" – במיוחד במקרים שבהם מדובר בפשעים חמורים.²⁰ אולם, לגישתי הפתרון לקושי זה אינו טמון בהגבלת או צמצום טענות אלו, אלא באמצעים אחרים: ראשית, יש לזכור כי הגישה הפסיקתית הנהוגה בישראל שלפיה אין בעצם העובדה כי ראיה הושגה שלא כדין כדי להצדיק את פסילתה – מגלמת גישה "סבלנית" לראיות אשר הושגו שלא כדין.²¹ כך שהמקרים שבהם נאשם זוכה מביצוע פשע חמור אך בשל טענה לפגיעה בזכויותיו – נדירים; שנית, כלל הפסילה הפסיקתית שלפיו אין בעצם העובדה כי ראיה הושגה שלא כדין כדי להצדיק את פסילתה, כשם שנועד להגן על זכויות נאשמים במשפט הפלילי, כך יש בו כדי לטייב את פעילות הגופים החוקרים. כלל זה עליו להניע את "השטח החקירתי", ולהוביל לכך שרשויות החקירה תתמקצנה ותתקדמנה בעבודתן ובפעולותיהן.

הניסיון מלמד, כי חקירה איכותית, שלמה, וסדורה תוך הקפדה על זכויות הנחקר, היא שתבטיח כי ההליך הפלילי ינוהל באופן היעיל ביותר, ובמקביל, תסייע באופן משמעותי ביותר לעשיית דין צדק. לשיטתי, זוהי דרך המלך שבה ראוי שנמנע את סרבולו של המשפט הפלילי, או תוצאות בלתי רצויות כגון זיכוי של מי שהראיות מצביעות על אשמתו.²² עלינו לזכור – גם כאשר פגיעה בזכויותיו של חשוד או נאשם אינה מביאה להרשעת חף מפשע בהליך הקונקרטי, הפרת זכויות כאמור ותרבות של אי כיבודן כתופעה מערכתית עלולות להביא להרשעת חפים מפשע במקרים אחרים. לצד כל זאת יש להדגיש, כי במקרים המתאימים, כאשר הדין מחייב, על בית המשפט לזכות את הנאשם בשל פגיעה בזכויותיו.²³ ייתכן כי תוצאה כזו לא תזכה לאהדת הציבור בטווח הקצר, ולנושא זה אתיחס בהמשך, אולם אל לבית המשפט להכריע בהתאם לרחשי הציבור,²⁴ שכן עליו לפסוק על פי הראיות

¹⁹ ע"פ 183/78 אבו מדינים נ' מדינת ישראל, פ"ד לד(4) 533, 538-540 (1980); עמדתו אף מגלמת את הגישה הפרוטקטיבית שהוצגה במאמרו של המלומד A. J. Ashworth, *Excluding Evidence as Protecting Rights*, 3 CRIM. L. R 723, 725, 732-733 (1977).

²⁰ ע"פ 4988/08 פרחי נ' מדינת ישראל, פ"ד סה(1) 626 (2011).

²¹ בש"פ 19/7917 אוריך נ' מדינת ישראל, פס' 30 (נבו 25.12.2019) (להלן: בש"פ אוריך).

²² דנ"פ אוריך, לעיל ה"ש 6, פס' 43 לפסק דיני.

²³ רע"פ 3199/20 זייצב נ' מדינת ישראל (נבו 12.8.2021).

²⁴ מישאל חשין "אמון הציבור בבית המשפט – תגובה למאמרו של השופט חיים כהן ולהרהורי הכפירה שלו במושג אמון הציבור" המשפט 9, 497 (2004).

שעמדו בפניו; **שלישית**, פעמים רבות ניווכח שטיעונים מסוג זה אינם שיח חסר ממש או טיעוני סרק, וכי יש בהם כדי לחשוף קיומו של פגם מהותי. לא אחת, בתי המשפט מצאו טעם בטיעונים בדבר קיפוח הגנתו של הנאשם במהלך חקירתו, עד כדי זיכוי מהמיוחס לו בכתב האישום.²⁵

כאן המקום להדגיש, כי כאשר מתברר כי גופי החקירה פעלו בניגוד לדין, בהחלט ראוי כי יהיו לכך השלכות מרחיקות לכת. על הגופים החוקרים לדעת, כי הליך חקירתי פגום עלול בהחלט להשפיע על תוצאת ההליך כולו, ואל להם להניח כי כל פעולותיהם יזכו להכשר מצד בתי המשפט.²⁶ זאת מאחר שהפגם בהתנהלות שלא כדין על ידי רשויות החקירה אינו מוגבל לפגיעה, חמורה ככל שתהיה, בנאשם בודד ספציפי – משמעותה של התנהלות כזו היא: איכיבוד הפסיקה והחוק על ידי אלו האמונים על אכיפתו. אין להלום גישה שלפיה המטרה מקדשת את האמצעים, שהרי האינטרס הציבורי שבמיצוי החקירה אינו חזות הכול, ואין בעצם השאיפה למיצוי החקירה כדי להתיר התנהלות האסורה בדין.²⁷ על כן, יש לפעול בכל דרך להטמעת כללים ונורמות של הקפדה יתרה, תוך הבהרת המותר והאסור. גישה אחרת, המפגינה סלחנות מופרזת לפגמים בהליך החקירה, תוביל לתוצאה הפוכה של פגיעה באיכות החקירה ובאמינותה, וכתוצאה מכך לפגיעה בבירור האמת.

טענה מרכזית, ייתכן שהמרכזית ביותר, המועלית נגד האפשרות לעלות באופן נרחב טענות הגנה שאינן במישור הראייתי, היא כי טענות אלו מועלות באופן תכוף עד מאוד ומובילות לעיכוב וסרבול ההליך הפלילי. ניסיון החיים אומנם מלמד כי לעיתים יש בטענות מסוג זה כדי לעכב את שמיעת הראיות לגופן. אולם, לשיטתי בעוד לטענות אלו מחיר דינוני מסוים, הפתרון לכך אינו מצוי בהפניית הזרקור לסרבול הדיוני שנוצר בשל כשלים ופגמים בהתנהלות גופי החקירה, אלא באמצעות טיוב פעילותם של גופים אלו, כך שהפגמים ייעשו נדירים וחריגים.²⁸ סרבול ועיכוב לחוד, ומהות לחוד – שכן לא ניתן להימנע מביורור ענייני של טענות אלו, אשר מהוות חלק בלתי נפרד מההליך הפלילי.²⁹ לא בכדי בדנ"פ רותם³⁰ מצאתי לנכון לקבוע כי: "בית משפט זה למד ולומד מדי יום לאזן נכונה בין גישה המאפשרת לנאשמים להעלות את טענותיהם, לבין הימנעות ממתן פתח להתנהלות שיתכן שתגרום להתמשכות שלא לצורך של המשפט הפלילי. אותם מקרים בהם הוכר הצורך לאפשר לנאשם לטעון טענות מסוג זה – אשר חורגות מגדרי בחינת אשמתו של הנאשם בהתאם לחומר הראיות, הם שהדגימו את החיוניות בטענות מהסוג האמור. העובדה שעלולה להיגרם כתוצאה מכך, מעת לעת התמשכות של ההליך, אין בה כדי להצדיק שקילתן של ביטול זכויות המהוות זכויות יסוד לנאשמים, ואשר נבנו דורות על דורות". על כך אוסיף, כי במידה רבה חוזקו של בית המשפט נמדד, בין היתר, בניהולו היעיל של המשפט תוך שמירה דווקנית על זכויותיו של הנאשם.

²⁵ ע"פ 2868/13 חייבטוב נ' מדינת ישראל (נבו) 2.8.2018; ע"פ 1301/06 עזבון המנוח יוני אלום ז"ל נ' מדינת ישראל, פ"ד סג(2) 177 (2009).

²⁶ בש"פ אוריך, לעיל ה"ש 21, פס' 47; פסק דיני בע"פ 4946/20 אינעלם נ' מדינת ישראל (נבו) 6.6.2022.

²⁷ דנ"פ אוריך, לעיל ה"ש 6, פס' 42 לפסק דיני.

²⁸ שם, פס' 43 לפסק דיני.

²⁹ עניין בונר, לעיל ה"ש 18, פס' 5 לפסק דינו של השופט ג'ובראן.

³⁰ דנ"פ רותם, לעיל ה"ש 5, פס' 15 לפסק דיני.

הנמקה אחרת שנשמעת, גורסת שרחשי לב הציבור מתקוממים לנוכח מה שנתפס כ"גודש של 'שיח זכויות' והעדפתו על פני חקר האמת". במילים אחרות, אם הציבור יראה כי נאשם אשר אשמתו עולה בבירור מן ה"ראיות", יזוכה בשל פגמים הנחזים בעיני הציבור להיות "טכניים" – יפגע אמון הציבור במערכת המשפט. אולם, אף טיעון זה אינו מבוסס לטעמי:

ראשית, בית המשפט פוסק על פי כללים משפטיים ודיני הראיות, ולא לפי רחשי הלב של הציבור. כך שמלכתחילה לא ראוי להקנות לנימוק זה משקל רב; **שנית**, בטווח הארוך, הגנה קפדנית על זכויות נחקרים, חשודים ונאשמים, תוביל דווקא לחיזוק אמון הציבור בבתי המשפט. אפנה לדברי השופט בדימוס דניציגר בעניין **אולמרט**:³¹ "יש הסוברים, כי אמון הציבור בשפיטה עלול להיפגע, אם יראה הציבור כי שופטיו מעדיפים נימוקים "משפטיים" כאלו ואחרים, על פני שמיצת מלוא הראיות כדי שניתן יהיה להוציא את הצדק אל האור אף בהסתמך על ראיות חדשות... ואולם, כל נשכח כי אמון הציבור בשפיטה תלוי במידה בלתי מבוטלת בהקפדה על זכויותיו של הנאשם ובמניעתו של עינוי דין".³² בהתאם, דווקא הליכי חקירה, אשר מעליהם מרחפת עננה של ספק באמינותם, כשרותם, תקינותם וחשש לקיפוח זכויות הנאשם, הם שעלולים להוביל לחוסר אמון בתוצאות החקירה – הן מצד בית המשפט, הדין בהליך העיקרי, והן מצד הציבור.³³

אם כן, יש לשאול כיצד מאזנים באופן ראוי בין השיקולים השונים, כך שלצד בירור ראוי של טענות נאשמים לפגמים כאלו ואחרים בזכויותיהם, ההליך המשפטי לא יתארך שלא לצורך, ולא יסטה ממסלולו הראוי? בראש ובראשונה, הכלים לניהול המשפט באופן יעיל, מצויים בידי בית המשפט. כך גם האחריות לניהולו התקין של ההליך הפלילי, והשלמתו בתוך פרק זמן סביר, תוך ניצול נכון של הזמן השיפוטי. לצד זאת, נדרש שיתוף פעולה של כל הגורמים המעורבים, השותפים למלאכת אכיפת שלטון החוק – ניהול חקירות באופן יעיל וממצה, באמצעות הגשת כתבי אישום בפרק זמן קצר ככל שניתן מיום ביצוע העבירה, הנגשה של החומר החקירתי לסנגורים, והבחנה טובה בין עיקר לטפל בהבאת הראיות לבית המשפט, כל אלו צעדים משמעותיים ביותר לשם ניהולו התקין של המשפט.

כמו כן, נכון לשקול מספר שינויי חקיקה. למשל, כבר הבעתי בעבר את עמדתי,³⁴ כי ייתכן ונכון כי שלוש או ארבע בקשות ראשונות להארכת מעצרו של נאשמים לפי סעיף 62 לחוק המעצרים, יידונו על ידי נשיאי בית המשפט, שבו מתנהל תיק המעצר. שינוי מסוג זה יוביל למודעות גדולה יותר ומעורבות הכרחית של נשיאי בתי המשפט באשר להתקדמות ההליך, ויאפשר התנהלות מבוקרת, ומפוקחת יותר, ובכלל זה ניווד שופטים בתוך בית המשפט לצורך מתן קדימות לתיקים בהם נדרש זמן שיפוטי רב יותר מהמקובל, כאשר ברקע מובא בחשבון שהותם של הנאשמים במעצר עד תום ההליכים.

³¹ ע"פ 8080/12 מדינת ישראל נ' אולמרט, פ"ד סז(1) 303, 327 (2014).

³² ראו גם בש"פ 2794/10 מדינת ישראל נ' וייסמן, פס' 12 (נבו 26.4.2010).

³³ דנ"פ אוריך, לעיל ה"ש 6, פס' 43 לפסק דיני; ראו גם בעניין **חייבטוב**, לעיל ה"ש 25, פס' 6 לפסק דינה של השופטת ברק-ארז.

³⁴ בש"פ 4120/19 מדינת ישראל נ' עודה (נבו 4.7.2019).

סיכום

אני סבור כי איש לא יחלוק על כך שאין לרופף יתר על המידה את כללי הדיון ומסגרותיו, וכי אין להתיר התנהלות שתוביל לעינוי דין ולקבלת הכרעות בתיקים פליליים שנים ארוכות לאחר פתיחת המשפט. עם זאת, אין לראות בדיון המתקיים בטיעונים מקדמיים אלו כ"שיח זכויות" מיותר, אשר בא תחת התמקדות בראיות לגופן, ומכאן יש לשאוף לקצרו ככל שניתן.

יפים בהקשר זה עד מאוד דבריו של השופט ג'ובראן בעניין בונר:³⁵

"על אף שטענות לפגיעה בזכויות חשודים הועלו והתקבלו פעמים רבות על ידי בית משפט זה מאז הלכת יששכרוב, נראה שרשויות החקירה לא השכילו לשנות את כלליהם הפנימיים באופן שימנע את הפגיעה בזכויות החשוד, וספק אם נעשה די שימוש באפיקי טיפול מרכזיים בתופעה, כגון בחינה משמעתית של פגיעה בזכויות חשודים. במסגרת זאת, איני חושב שיש לחשוש מריבוי טענות הנוגעות לקבילותן של ראיות. ככל שאין בטענות אלו ממש, אין בהן כדי להכביד בצורה משמעותית על ההליך הפלילי. ככל שיש בהן ממש, העלאתן לסדר היום והטיפול בהן היא הכרחית על מנת לקדם את תכליות המשפט הפלילי, והן אינן "פריפריאליות" לו."

לשיטתי, המענה הראוי לחששות המועלים הוא בהתנהלות דיונית ראויה, ביצוע חקירות פליליות בשום שכל ובהתאם להוראות הדין, דחיית טענות שאין בהן ממש וקידום שמיעת הראיות בפרקי זמן קצרים.

אכן, חשוב עד מאוד כי ההליך הפלילי יגיע לכדי השלמה תוך פרק זמן סביר, ולבית המשפט תפקיד מכריע בכך. ברם, על רקע עמדות המבקשות לייעל, לזרז, ולפשט את ההליך הפלילי כך שהוא יתמקד בבחינת הראיות, יש להיזהר מכך שבעת שנבקש לחדש ולקדם – בפועל נצעד אחורנית. בעוד שאין לדחות על הסף כל אפשרות לביצוע תיקונים והתאמות במשפט הפלילי, יש להקפיד כי תיקונים אלו, ככל שיעשו, ייעשו בזהירות רבה, כך שלא יצא כי תחת כסות היעילות נקריב ערכים, נורמות וכללים נעלים ממנה.

ציטוט מוצע: השופט יוסף אלרון "המשפט הפלילי – על צומת דרכים" בלוג רשות הרבים (30.6.23).

³⁵ עניין בונר, לעיל ה"ש 18, פס' 5 לפסק דינו של השופט ג'ובראן.